

«TXILLARDEGI»rekin SOLASEAN

«Txillardegi», 44 urte, aspaldidanik euskal idazle ugaria, ezin dakioker gaur arrotz gerta Z. ARGIA irakurtzen duen inori.

Harira gaitezen, beraz, haseratik beretik.

Alimaleko zakur beltz batek harrera zalapartatsua guri egin ondoren, etxe barnera pasa gara. Haren langelan paper asko ikusi dugu. Alasetan eta mahainaren gainean liburu asko eta asko, euskaraz eta erdara batzuez. Aldizkarien artean tarrapataka erreparatu dugunez, azkeneko «Sciences et Avenir» delakoa hemen, azkeneko «Nouvel Observateur» hor, bizpahiru T.L.S. hòr (Times-en astekaria, alegia), «Témoignage Chrétien» pare bat altzo batetan ahazturik itxuraz, «Herria», «Príncipe de Viana», «La Voz de España» batzu, «Diario de Navarra», «Basque Eclair», «Le Monde Diplomatique», «L'Unité», «Enbata», «Goiz Argi», lau «Zabal» aleak pilo berezi batetan. Nik dakita zer besterik? «Z. Argia» batzu ere bai, jakina. Dena nahasian. Eta mahain berezi batetan, geldirik, Olivetti eletriko bat.

—Barka nazazu —esan dit sartzerakoan— hementxe zu hartzea. Z. ARGIA-kook etxekotzat zaituztet-eta. Berdin bal-

din bazaizu hementxe hitzegingo dugu.

—Ez zen besterik falta! Zeure etxean zaude!...

—Desordenu honetan bizi naiz bada. Zer nahi duzu egitea? Ene lan-mahaina orain bezain beterik egon ohi da aspaldidanik. Paperak nahas-mahas, liburuak betaren zai, mila asmo ezin inolaz ere obraturik... «Nagia beti lantsu» hori ote da ene kakoa?

—Tira, otoi! Ahal duzuna egiten duzu zuk; eta alfer ize-na, hain zuzen, ez dut uste euskal baranoan egoki datorki-zunik.

—Eskerrik asko! —Txillardegik erantzun.

—Goazen harira, beraz. Euskaldun-berria omen zara. Egia dea hori?

—Bai, bai; egia da. Gure aita eta ama euskaldunak iza-nik ere, erdaraz baizik ez zen egiten etxen. Geure etxetik kanpora ikasia dut nik euskaraz hitzegiten; eta ene anaiak, horregatik, Mikel Ugaldi eskatu dio Euskal Margolaritzari buruzko bere liburua euskaratzeko.

—Ezertxo ere ez zenekien haseran, beraz?

—Kontzientziaren mailan bederen ezertxo ere ez, «ura» eta «egun on» edo ez bada. Asturias-ko nahasmenduen garaian (1934-ko Urrian) beldur handia zabaldu omen zen bazterretan; eta ama eta anaiarekin joan nintzen Oñatiko Alzaa kalera, geure fameliaren etxera alegia. Bolara labur batez han egon nintzen, eta etxe hartan, ongi gogoratzen naiz, euskara apur bat ikasi nuen: zenbait astetan haur ttiki batek ikas dezakeena. Bost urte nituen orduan.

Baina dena ahaztu nuen segidan. Eta 1939-an Arantzazu-ko «Hospedería» enean hilabetez egon nintzenean (hamar urte nituenean, beraz) deusik ez nion hango inori konpre-nitzen; Kandido Izagirreren laguntzaile izan zen «Frai Bi-xente» famatu hari besteren artean... Gauza bera 1942-an Igantzin egin nuen egonaldian: deusik ez! Neure buruaz honen xeheki mintzatzea barka zaidazu. Baina honengatik uste dut euskaldun berria naizela esan daitekeela. Nahiz euskara nik sekula ez arrotz senditu.

—Eta noiz sortu zitzaizun euskaraz ikasteko asmoa?

—Oso gaztetandik. Betidanik nuen asmoa, nik uste. Betidanik neraman erdaldun izanaren ezpata bihotz mui-netan sarturik. Antigutarra naiz, badakizu. Konportan,

Lurdes-txikin, Igeldon, Aieten, Txokolatenen, Illarraberrin, euskaraz baizik ez zen egiten orain dela 30 urte. Gauza bera Igarako hauzoan. Hantxe piztu zen nigan, nik uste, euskaraz ikasteko delibero tinkoa. Neure herrian, neure hauzoan atxeman nuen arrotz neure burua; eta honek ikaragarritzko mina ematen zidan. Kanpion, Eleizalde eta Ibar irakurri nituen orduan; eta, gusta ala gostarik euskalduntzea erabaki nuen. Euskararen mina zer den ongi ezagutua dut, beraz; nahiz pasadizutan barrena hemen abiatzea gehiegizkoa izango balitz ere.

—Eta, nola moldatu zinen ikasteko?

—Donostiako kaian antolatu genituen eskola batzu. Iñaki Zubimendi izan zen ene lehenengo irakaslea; Iñaki Zumeta gero. Aditzaren korapiloetan Jon Etxaidek argitu ninduen lehenik. 1947-1948 urteez ari natzaizu hitzegiten. Urte latzak haiek; eta oraino ere latzagoak ondokoak euskaltzaleontzako.

—Zein gramatika erabiltzen zenuten?

—Zabala-Arana-rena zen erabiliena. Eta, bigarren urra-tsean, Arrigarai-Ataun-ena, eta «Euskaldun Loretegia». Goitik behera ikasi nituen denok. 1950-ko urtean Bilbon ijeneru ikasle nintzelarik, besterik ezinean gauerdian hasten nuen eguneroko neure euskal ikasaldia; eta, maisurik gabe eta inolako laguntzarik gabe, gaueko hirurak arte gutxienez ez nintzen inoiz oheratzen. Gau minean ikasi dut, beraz, euskaraz.

—Ez bide duzu oso erraza izan ikastea, ez.

—Ez horixe! Eta giroa ez zen orduan batere gaurkoaren antzekoa. Gure aldekoek berek burutik egindakotzat hartzen ninduten; eta aurkakoek... pentsa!

—Zure iritziz zer da euskara euskaldunentzat? Zertan geldituko litzateke Euskal Herria euskara galduko balu?

—Asmakizunetan ibili beharrik ez dago. Santo Domingo de la Calzada Ezkabarte izan da. Ezkarai, Aiabarrena, Naiara, Herramelluri, Otsanduri, Ollauri, euskaldunak izan dira. Era berean Jaka, Aierbe, Berari, Eskuain, euskaldunak izan dira. Badakigu, ordea, Errioja eta Huesca zer bilakatu diren. Zure galderaren erantzuna, hortaz, Kondairak emana du. Euskal Herria euskaldun herria da. Ni neu ez naiz «vasco» ez «basque» arrotzek ikusirik baizik. Erdal «Vasconia» ez da

ene herria; baina berriz Euskal Herria bilaka dadin nahi dut, eta hala gertatuko da nik uste.

—Euskarazko beste liburu askoren artean, «Hizkuntza eta Pentsakera» deritzana idatzi duzu. Esaiguzu hitz bitan liburu horren mamia.

—Euskararen deia bihotzean iltzaturik daramagu euskaldunok. Euskal Herriaz batere axolatzen ez direnak berak negarrez hasten dira maiz Iparragirrereren kantuak entzutean. Zergatik? Ama-hizkuntzaren deia ezin sakonagoa eta bortitza goa delako. Baina sendimendu horren funtsa azter daiteke. Eta, alderdi batetik bederen, estrukturalismoak eman du azalpenik argitsuena. «Hizkuntza eta Pentsakera»k, horrela, euskararen balioa zertan datzan argitu nahi izan du estrukturalismoaren argitan. Uste dudanez, gizonaren taxumena, estruktura-mena, sakonagoa da produzio-beharretatik heldu omen zaigun mintzatu beharra baino. Eta egiari zor zaiona azaldu dut, «moda»ko iritzi batzuen kontra badoa ere.

—Hizkuntzarekiko atxikimendu edo jaiera hori gure artean itsasten eta hedatzen ari dela iruditzen ahal zaizu?

—Zalantzarik gabe: bai. Ikastolen gertakaria, bere maila eta indar horretan, ez da inoiz ikusi. Eta euskaldun berri gazteen ugalketa ere ez. Euskaltzale gazteek gero eta gehiago dakite; eta guk haien adinean genekiena baino aisa gehiago.

—Baikor zaude, hortaz?

—Bai eta ez. Urrats handi bat eman dugu: hau gauza agiria da. Baina oraindik ere euskaltzale (??) erdaldunak barra-barra ari dira erdaraz biltzarretan, euskal giroetan, lagunartean, bazterrak lasai baino lasaikiago erdaldun erazten. Oraindik ere euskaldunok atzeraka eta lotsaturik bezala gaude: erdaldun bakar bat aski da hamar euskaldun erdarara ekartzeko! Noiz sortuko ote da azkenean euskaldun «provo»en taldea? Ni zai nago aspaldi honetan. Baina «por educación», «pour de raisons d'efficacité», «para no herir», eta abar, euskara behin eta berriz baztarrera leku guztietan. Noiz arte? Noiz lotsatuko dira erdaldunak gure herrian ari izateaz? Noiz entzungo ditugu isilka, eta «para no herirnos» euskaraz motelki ari? Noiz debru hartuko ote dugu aurea; flamendarrek, esate baterako, Flandetan hartu duten bezala?

—Ezin esan guk ere. Zein bide ikusten duzu zuk eus-

kara aurrera ateratzeko?

—Zuk dakizun hori. Zeren-eta eskola, administrazioa, irratia, telebista, dendak, lantegiak, unibertsitatea, osoki euskaraz izatea guztiz eta hertsiki beharrezkoa baita euskara atxikitzeko. Bestela kitto da, eta azkar. Dena ala batere ez. XX. mendean bizi gera, ez Harri Haroan edo Tasmania urrun batetan. Ala Bilboko Gran Via guztia euskaraz ari ikusiko dugu, ala Errigoitiako azken tontorretan baserri-tarrak berak erdaraz entzungo ditugu. Utz ditzagun ametsak, Jainkoarren, alde batera!

—Hortaz gaur z'er?

—Ikastolak eta euskara batua. Hizkuntzaren maila soilaz ari naiz, jakina. Ikastolen kontra eta euskara batuaren kontra daudenak euskararen etsai zitalak baizik ez dira. Berdin zait noren izenean datozen.

—Nola, ordea?

—Zehazki dena azaltzea luzeegia litzateke. Rikardo Arregik aipatu ohi zidan kezka hura gogoraziko dut hemen: «marjinalismo»a. Euskal Herriak urtean 40 milla miloi pezeta baino gehiago ematen du agiriko zergatan. Hots, Euskaltzaindiak berak bere azkeneko Agirian (1973-X-26) hau dio: «(Diru-kutxan) dagoena: 95.587,18 pezeta»... Hauxe da egoeraren irudia! Edozein lekutan gertatzen denaren arabera geure zerga-kopuruaren % 3 edo % 4 baizik erabiliko ez bagenu, mila miloi pezeta izango genituzke urtean euskal irakaskintza eta euskal jakintzak oro bultzatzeko. Soluziorik? Badakigu guk biok. Hanartean ikastolak nola ordaintzen diren badakigu; euskal liburuak nola argitaratzen diren ere bai. Nola bizi dira euskal kulturaz arduratzen diren gizonak? Badut nik neronek horren berri... Zenbat irabazten dute andereñoek? Hobe dugu isildu txitxareak ez nahastutzeko! Nola nahi dugu, beraz, euskara benetan piz dadin? Non dira euskal kulturaz osoki emanak bizi daitezkeenak?

Gure dirudunek barkaziorik ez dutela esaten dutenak, horretara, ez dira oso oker ari... «Gure euskera maitia» oihu egitea edo kantatzea ez baita aski. Dirubideak eman behar dira. Intelektualek beren adimena osoki eskaintzen duten bezala, dirudunek osoki ere eskaini behar lukete beren altxorra. Urruntxo gaude! Euskal burgesia nagusiak uko

egin dio euskarari, eta 80 urte honetan azkartu egin du bere ukoa. Hauxe da «marjinalismo»aren gakoaren parte bat. Beste partea zein den ongi dakite denek. Hots, zikoizkeriatik, apurkeriatik, limosnaz bizi beharretik irtengo ez garen bitartean, euskal kultura, «amateur»en kultura izango da; eta fruituak hortxe ditugu: sasi-jakintsuak ozenik mintzo, eta mintzatu behar luketenak... bizi-beharrez urrun. Euskal kulturaz bizitzeko gertu daudenei (gaudenoi hobe) dirubiderik emango ez zaien artean, euskara galtzorian egongo da burutik...

—Eta gaurkoz aski delakoan, hantxe utzi dugu Txillardeggi lankidea, anitz eginkizunen artean murgildurik, eta euskal taupadak etengabe nondik edo handik nola somatuko lehia bizian.

(1973)